

KUTLU DOĞUM HAFTASI
“HZ. PEYGAMBER VE İNSAN
YETİŞTİRME DÜZENİMİZ”
SEMPOZYUMU

(18-20 NİSAN 2014)
ERZURUM



DİB
YAYINLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/1101
İlmi Eserler/181

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Redaksiyon/Tashih
Ramazan ÖZALPDEMİR

Grafik&Tasarım
Ali YÜCEER

Baskı
Çınar Basım
Tel.: (0212) 628 96 00

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 08.04.2015/46

1. Baskı, İstanbul 2015
2015-34-Y-0003-1101
ISBN: 978-975-19-6357-4
Sertifika No: 12930

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel.: (0312) 295 72 93-94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

TEMEL EĞİTİM DÖNEMİNDE DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNİN SORUNLARI -ÇOK KÜLTÜRLÜ DÜNYADA DİNDAR NESİL YETİŞTİRMENİN ZORLUKLARI-

Doç. Dr. Sıddık KORKMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Günümüzde temel eğitim evresi denilince öğrencilerin ilk, orta ve lise dönemlerini kapsayan süreç anlaşılmaktadır. İnsanın kimlik ve karakterinin oluşumunda son derece önemli olan bu evrede çocuklarımızı nasıl yetiştireceğimiz, onları okullara, medyaya veya arkadaş gruplarına mı teslim edeceğimiz ya da kendi hallerine mi bırakacağımız, hala net cevaplarını bulamayan sorunlar yumağı olarak önümüzde durmaktadır.

Günümüz dünyası evrensel bir köye dönüşmüş durumdadır. Şimdilerde bu kocaman köy; evi, sokağı, medresesi, mahallesi, köyü veya şehriyle birlikte arkadaşları, akrabaları ve komşularının, çocukları kendiliğinden terbiye ettiği, Müslüman kültürünün egemen olduğu bir dünya değildir. Dünya artık küresel bir köye dönüşmüş, dünyanın başka bir ucundaki sanat, spor veya kültürel etkinliğin aynı anda evlerimize ve hatta internet ve cep telefonları vasıtasıyla doğrudan bilincimize ulaştığı dünya haline gelmiştir. Bu yeni ortam içerisinde anne-babalar, aile ve veliler nasıl bir tavır benimsemek zorundadırlar?

İlköğretim döneminde çocuklar kimlik ve kişiliklerini oluştururken daha çok anne ve babalarını taklit etmekte ve onları örnek almaktadırlar. Günümüz dünyası açısından anne-babaların daha büyük bir rakipleri bulunmaktadır. İnternet, televizyon ve bilgisayar oyunları. Çocukların kendi kimliklerini inşa ederken bu ciddi rakiplerle ne şekilde baş edecekleri veya bu unsurlarla ne şekilde bir ilişki geliştirecekleri cevaplanmayı bekleyen önemli bir sorundur.

Ortaöğretim döneminde çocukluk dönemi bitmekte ve yerini erken ergenliğin aldığı farklı bir süreç başlamaktadır. Bu dönemde arkadaş grupları, aile içindeki iletişim, sosyal medya, internet ve bilgisayar oyunları gündeme gelmektedir. Çocuğun kendi başına yazılı ve görsel iletişim araçları ile de iletişim kurabildiği dönemde muhatap olacağı materyallerin içeriği önemli hale gelmektedir.

Lise döneminde çocuk çocukluktan çıkmakta, bir ergene dönüşmekte, kendine özgü seçimleri, zevkleri, sorumlulukları ve tercihlerinin olduğu evre girmektedir. Bu dönemde anne-baba etkisinin azaldığı, arkadaş gruplarının daha belirleyici olduğu, hayatı ve cinsel kimliğini tanıdığı aşamada gençlere din eğitim ve öğretimin kazandırılmak daha da zorlaşmaktadır. Artık ergen, aileden aldığı telkinler yerine daha çok kendi isteklerini ön planda tutmayı yeğlemektedir. Sosyal statü ve aile yapılarına göre bazı gençlerin topluma etkin bir birey olarak da katıldığı görülmektedir. Onlara dinî tutum ve davranışları bilgi ve alışkanlıkları kazandırmanın yolları, başta aileler olmak üzere, eğitimcilerin üzerinde titizlikle durmaları gereken konular olarak kendisini hissettirmektedir.

İslam medeniyeti bilgi ve kültür temeli üzerine kurulmuş bir yapıya sahiptir. Müslümanlar asıl adı Amr b. Hişâm olan Ebû Cehil'i kendi orijinal ismiyle bilmezken, Ebû Cehil denildiğinde onu herkes tanır ve ona lanet eder. Müslümanlar Hz. Peygamber'e en büyük eziyet ve işkenceyi yaşatan bu insanın davranışlarının sebebinin onun şahsında değil, sıfatlarında aramış ve onu "cahilliğin babası" sıfatıyla mahkûm etmişlerdir. Aynı şekilde Müslümanlar bu tavırlarıyla belli bir şahsı değil (Amr b. Hişâm), bir sıfatı (cehaleti) mahkum etmişlerdir. Bu örnek ister tek kültürlü bir dünyada ister çok kültürlü bir dünyada yaşıyor olsak da, cehaletin zıddı olmak şartıyla bilgiye dayalı bir nesil yetiştirmenin önemini vurgulamaktadır.

Çalışmamızda başta ilköğretim dönemindeki çocuklar ve orta öğretim dönemindeki gençler olmak üzere, bu bireylerin din eğitim ve öğretimleri sürecinde bilhassa günümüz açısından karşılaştıkları problemlere dikkat çekmeye çalışacak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaya gayret edeceğiz. Birey kimliğinin çocukluk yaşlarında temellerinin atıldığı hatırlanırsa İslam ahlakı üzere nesiller yetiştirmek açısından bu dönemlerin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2. YÖNTEM SORUNLARI

Din eğitim ve öğretimi gündeme geldiğinde eğitim ve öğretimin metotları kadar "din"den ne anlaşıldığının da gündeme getirilmesi gerekmektedir. Günümüzde din, çoğunlukla "İslam'ın beş şartı (kelime-i şahadet, namaz, oruç, hac, zekât) olarak algılanmaktadır. Bu tanımlama son derece yetersiz olup Kur'an ve Peygamber'in yönteminden uzaktır. Kur'an, dinî hayat olarak tanımlar ve hayatın bütün alanlarına hitap

eder. Bilhassa çok kültürlü bir dünyada dindar nesiller yetiştirmek isteniliyorsa Hz. Peygamber'in yöntemine (sünnetine) yeniden müracaat edilmeli ve anlayışımız gözden geçirilmelidir. Dinin sadece bazı ibadetleri yerine getirmekten ibaret olmadığı, başta dürüstlük (el-emîn) olmak üzere, çalışkanlık (cihad) ve ilim (iman) gibi donanımları kazanmakla edinileceği hatırlanmalıdır.

Bu çalışmamızda temel eğitim dönemindeki bireylerin din eğitim ve öğretiminde karşılaşılan problemleri, içinde yaşadığımız dünyanın çok kültürlü oluşunu göz önünde bulundurarak iki ana başlık altında incelemeyi uygun bulmaktayız. Bu başlıkların birisi eğitim öğretim sürecindeki etkin unsurlara yani eğitmenlere, diğeri de edilgen unsurlara yani eğitilenlere tahsis edilmiştir.

a. Eğitmenler

Hangi durumda olursa olsun bir insanın ilk eğitim gördüğü yer ve ortam onun ailesidir. İslam ahlak ve kültürünün yeşertilmesi ve yerleştirilmesi gereken ilk merkez orasıdır. Günümüzün getirdiği şartların sonucu olarak İslam coğrafyasının çoğunluğunda ortalama bir aile başta anne, baba ve kardeşlerin bulunduğu çekirdek yapıya sahiptir. Öyle veya böyle bu kurumların yürütülmesi için toplum tarafından benimsenmiş olan yöntem ya da kurallar vardır.

İslam kültürü erkek egemen bir yapıya sahip olduğu için babayı ailenin en etkin otorite ve sorumluluk sahibi olan bireyi olarak kabul eder. Anne ve çocukların eğitimi veya yönetimi en azından ilke olarak bu merkez etrafında şekillenmektedir. Ailede din eğitimi temin etmesi gereken merci baba olmaktadır. Çeşitli bölgelerde babanın sahip olduğu/olması gerektiği otorite, hayatta olması veya aile içinde bulunup bulunmamasına göre, büyük baba, amca, dedeler veya başkaları tarafından da üstelenilebilmektedir. Bu yapılar içinde din eğitim ve öğretiminin kazandırılması açısından öne çıkan husus aile liderlerinin otoritelerini kullanıp kullanmadıkları veya başka sorumluluklarını üstlenip üstlenmedikleri meselesidir. Bazen aile büyüklerinin bu yetki ve sorumluluklarını kullanmadıkları ve görevlerini başkalarına devrettikleri görülebilmektedir. Yöntem açısından bu doğru değildir ve kültürde var olanı daha işlevsel hale getirerek ve olumlu sonuçlar edinmek üzere bilhassa babaların görevlerini yerine getirmeleri beklenmelidir. Babalar çocuklarının arkadaşları değil, onların babaları, eşlerinin de partnerleri olmaktan önce onların kocaları olmak zorundadırlar. Çünkü baba çocuğun örneği, annenin de yol göstericisidir. Aile içinde çocuk veya ergene örnek bir şahsiyet olmanın birinci yolu aile liderinin sorumluluk almasıdır.

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmuştur. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar.”¹

Anaokulundan başlamak üzere ilk, orta ve lise şeklinde sıralanan okullar gençlerin yetişmesinde önemli rollere sahiptir. Bununla birlikte realite açısından bütün İslam coğrafyasında bu kurumların yeterli vazife yaptığını söyleyebilmek oldukça zordur.

Okulların din eğitim ve öğretiminde etkin rol alabilmesi için öncelikle bu kurumların, çocuk veya gençlerin evden uzaklaştırıldığı ve onların gözetim altında tutulduğu mekânlar olarak görülmesinden vazgeçilmelidir. Bu kurumlar başta öğrenmenin öğretildiği, deneyim ve bilginin edinildiği ve bir yetişkine dönüşüldüğü ortamlara dönüştürülmelidir.

Ayrıca bu kurumlar hayat için öğrenmeyi, birlikte yaşamayı ve yapabilmeyi de öğretmelidir. Bunun olabilmesi için bu kurumlarda insan merkezli eğitim anlayışı, dürüstlük ve ahlakın değeri, çalışan ve becerenin ödüllendirildiği bir anlayışın bulunması gerekmektedir. Bütün bu verilen örneklerin, dinin temel değerlerinden olduğu ve iyi bir dindarın bu şekilde ortaya çıkacağı işlenmelidir.

Okulları okul yapan öncelikle oradaki öğretmenlerdir. Bu gerçekten hareketle öncelikle öğretmenler iyi öğretmen, alan bilgisine vakıf ve çocuklar üzerinde iyi bir etki bırakan kişiler olmalıdır. Bunu elde edebilmek için de öğretmenlerin ekonomik ve siyasal sorunlarla vakit kaybetmemesi ve kendi işlerine odaklanabilmenin imkânları sunulmalıdır. Branşı ne olursa olsun her bir öğretmenin en aşağı seviyede ilmi hal düzeyinde dinî bilgiye sahip olması ve en azından evrensel değerler açısından kabul gören ahlaki değerleri üzerinde temsil etmesi gerekmektedir.

İdeal açısından okullar eğitim sürecinin olmazsa olmaz bir dönemidir ve bu süreçte bir genç hayata hazırlanabilmelidir. Okul aşamasında bir çocuk veya genç, ahlak ve erdemi karakterine yerleştirebilmelidir. Ahlak ve erdemi olmayan bir ferдин ürettiği üründen ne millet ne de onun devleti fayda görmeyecektir.

Temel eğitim dönemindeki bir ferдин etkilendiği önemli unsurlardan birisi de onun içinde yaşadığı çevredir. Bir ferдин çevresini ailesi, mahallesi, köyü, kasabası veya içinde yaşadığı şehirler oluşturmaktadır.² Çevre kültürünü şekillendiren unsurların başında siyasetçiler veya o bölgenin kanaat önderleri gelmektedir.

Çevre her ne kadar sosyal, siyasî ve kültürel olarak arz-talep dengesi çerçevesinde şekilleniyor olsa da, talebi oluşturmanın teşvik edici faktörleri de bulunmaktadır. Mesela

1 Nisa, 4/34.

2 Mehmet Altan, *Kent Dindarlığı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 44 vd. 3 Mary J.

cadde ve sokaklara büyük İslam âlim veya kahramanlarının isimlerinin verilmesi talebi canlandıracaktır. Müslümanların zihinlerinin gelişimine katkıda bulunmuş kimselerin isimlerinin çevrede yaşatılması çocuk veya gençlerin özeneceği figürler olacaktır. Bu unsurlar fertlerin dinî tutum ve davranışlar geliştirmelerine olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu figürlerin oluşturulmasında sadece şahıs isimlerini değil, belki de isimlerden daha ziyade ilim, ahlak, görev, adalet ve çalışkanlık gibi hem bireyi hem de toplumu yüceltecek kavramların seçilmesi isabetli olacaktır.

Bireylerin ve toplumun eğitilmesinde yer alan etkin unsurlardan birisini de iletişim araçları oluşturmaktadır. Günümüzde iletişim araçları denildiğinde internet, televizyon, gazete ve radyolar yer almaktadır. Elbette bu araçların niteliği ve çeşitleri artırılabilir veya değişebilir. Hangi durumda olursa olsun iletişim araçları toplumun ortak aklının oluşmasında önemli bir paya sahiptir. Küreselleşen dünyada rekabet ve kapitalizmin egemenliği söz konusudur. İletişim araçları da bu faktörlerden etkilenecek şekillenmektedir. Söz konusu din eğitim ve öğretimi olduğunda bu araçların kendi haline bırakılması düşünülemez. Onları yönetenlerden belli bir dinî sorumluluk bilinci beklenmelidir. Bu araçlarda dinin temel değerleri ekseninde toplumu ve gençleri bilgilendirmek ve doğruya yönlendirmek beklenmelidir. Sadece kâr getirecek sonuç ve başarıya odaklı medya yönetiminin ne kadar islami olduğu tartışılmalıdır. Bizzat medya organlarını din eğitim ve öğretim amacıyla kullanan kurumların da yaptıkları ürünleri daha profesyonel ve cazip bir şekilde hazırlamaları gerekmektedir. Aksi takdirde yaptıkları çalışma ve ürettikleri ürünle israf olmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Akademik ve ilmi seviyede çalışma yapan iletişim araçları “kalite ve hakikatten yana olma” tavrından vazgeçmemeli, aksine bu tutumu prensip haline getirmelidir. Kısaca temel eğitim dönemindeki gençlere din, ahlak, bilgi, beceri vb. değerler sunan her biriminin sorumlu, bilinçli ve etkin olması gerekmektedir.

b. Eğitilenler

Temel eğitim dönemindeki çocuk ve gençlerin eğitilmesi açısından eğitilen bireylerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan sorunları ele aldığımızda öncelikle İslam’ın eğitim ve öğretim konusundaki bakış açısına değinmek gerekmektedir. Burada sorumluluğun tek taraflı olmayıp iki kesimi de ilgilendirdiği görülür.

İslam Peygamber’i toplumun bütün fertlerinin eğitilip öğretilmesini teşvik etmek amacıyla (Küllüküm râin ve küllüküm mes’ülün an raiyyetihî), herkesin yöneten (çoban) olduğunu ve herkesin de yönettiğinden sorumlu olduğunu beyan etmiştir. İletişim imkânlarının artması sebebiyle günümüzde bilgi daha kolay elde edilir hale gelmiştir. Bu reel durum aile içindeki bireylerin eğitim öğretim sürecinde etkin olmaları ve edilgenliğin terk edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Din eğitim ve öğretimi açısından aile içi iletişim en önemli unsurdur. Başka bir ifade ile empati yani aile fertlerinin algı ve bilgi düzeylerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İnsan ve onun algı düzeyi hakkında bilgimiz arttıkça kadınların, çocukların veya yaşlıların ne şekilde eğitim almalarının uygun olduğu daha belirgin hale gelecektir.³

Aile içindeki bireylerin algı, ilgi ve dinî tutumları değişebildiği için onların seviyeleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Okullarda verilen din eğitim ve öğretim faaliyetlerine öğrenci ya da velilerin ilgisiz kalması, katı bir teslimiyet içinde bulunması tasvip edilecek bir durum değildir. Bunun aksine imkânları ve zamanları ölçüsünde bu bireylerin eğitim sürecinde aktif rol almaları ve eğitime dâhil olmaları gerekmektedir. Söz gelimi okullarda bulunan “okul aile birlikleri”, ailelerden para toplama ve bu paralarla müteahhitlik yapma aracı olmaktan kurtarılıp, okullardaki çocukların bilgi ve becerilerini geliştirecek bilgi yarışmaları, gezi, konferans, panel vb. etkinliklerin planlandığı ve gerçekleştirildiği etkinlik merkezleri haline getirilmelidir.

Okul içinde öğrencilerin sınıf başkanı seçimi, okul temsilcisi seçimi vb. kendilerinde demokrasi kültürünü geliştirecek ve kendi fikir veya görüşlerinin değerli olduğunu hissettirecek etkinlikleri talep etmeleri beklenebilir.⁴ Bu türden etkinlikler çocuk veya gençlerde hak ve adalet kavramının güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca sürü psikolojisi ile yetişmelerine müsaade etmeyip özgür ve özgün kimliklerinin oluşmasına yardımcı olacaktır. Çevrenin insan üzerindeki etkisi tartışmaya ihtiyaç duyulmayacak derecede açık ve nettir. Sorun çevre kültürünün kim tarafından ve nasıl belirlendiği ile ilgilidir. Belirlenen kültürün doğrudan muhatapları şekillenen kültür ve ortaya çıkan hayat algısına duyarsız kalmamalıdır. Başta okul ve cami olmak üzere, din eğitiminin kolaylaştırılmasına katkı sağlayacak kurumların oluşturulmasını yetkililerden demokratik teamüller çerçevesinde talep etmelidirler.

O çevrede yaşayan insanlar olduğuna göre, o çevrenin müntesipleri kendi din anlayışları doğrultusunda bir çevre kültürünün gelişmesine katkıda bulunmak durumundadırlar. Çevrelerinde gelişen olaylar, bir mahalle, köy ya da kasabada cami, Kur'an kursu veya o sosyal çevrenin dini ihtiyaçlarını giderecek kurum ve müesseseler yok ise bunun öncelikli sorumlusu o muhitin mensupları olarak görülmelidir.

3 Gardner/Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, haz. Bekir Onur, İmge Kitapevi, Ankara 2001, 402 vd.

4 Örnek bir etkinlik olarak bkz. Selahattin Haylamaz, *Okuma Zekası*, C Planı Yayınları, İstanbul 2009, s. 67 vd.

Sosyal çevrenin dinî kültür ve algıya müsait hale getirilmesinin ötesinde günümüzde çevre konuları gündeme getirildiğinde anlaşılan bizzat doğa ve tabiatla ilişki konusunda da gündeme getirilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunların başında bizatihi çevre konusunu önemsemek ve bunu gündeme getirmek bulunmaktadır. Maalesef çevre konusu dinî kurum ve kuruluşların pek de ele aldıkları bir husus olarak karşımıza çıkmamaktadır. Oysa Kur'an-ı Kerim'de, bir çok defa yerde ve gökte bulunan bütün varlıkların Allah'ı tesbih ettiği vurgulanmaktadır. Yeşile önem vermeyi, canlılara eziyet etmemeyi, onları korumayı tavsiye eden yine Müslümanlıktır. Mesela Hz. Peygamber "Kıyametin koptuğunu görerseniz dahi elinizdeki ağacı dikiin." buyurmuştur. Özü itibarıyla bütün âlemin, Allah'tan sudûr ettiğini ileri süren "vahdet-i vücûd" anlayışı yine Müslüman düşünür ve sufiler tarafından geliştirilmiştir. Bu türden hazır kültürümüz bulunmakta iken bu verileri güncellemek ve gündeme getirmek, din eğitim ve öğretiminde taraf olan eğitilenler kitlesinin göz ardı etmemesi gereken hususlar olarak karşımızda durmaktadır.

Din eğitim ve öğretimi sürecinde eğitilenler kategorisinde taraf olan çocuk ve gençlerin muhatap olduğu sorunlardan bir diğeri de iletişim araçlarıdır. İletişim araçlarının sürekli değişmesi ve yeni yapılarla karşımıza çıkması, onlar hakkında nasıl bir teori geliştireceğimiz konusunda bizi acze düşürmektedir. Bununla birlikte yapılacak şeyler sürekli vardır ve yapılmalıdır.

Eğitim öğretim sürecinde çevremizde gerçekleşen olaylara ilgisiz ve duyarsız kalmamızın mümkün olmadığı açıktır. İletişim araçlarından gelen olumsuzluklara karşı alınabilecek en öncelikli tedbir, kendini yetiştirmek ve kendini akıntıya kaptırmamak olarak tanımlanabilir.^{5*} Bununla birlikte teknolojiye egemen olabilmek için bilgiye egemen olmak gerektiğini ve başkalarının bize pazarladıklarını kullanmak yerine kendimize uygun olanı ortaya koymak gerektiğini hatırlamakta yarar vardır. İletişim araçlarına kapılarımızı kapatalım demek çözüm değildir. Onları doğru kullanmanın yollarını geliştirmek gerekmektedir.

Çocuk veya gençlerin kişilik gelişimlerini olumsuz etkileyecek olan pornografi, kumar veya kötü alışkanlıkların reklâmının yapıldığı siteler devlet eli ile engellenebilir. Ancak çocukların oyun, eğlence veya bilgi edinme yolları olarak iletişim araçlarının tamamının yasaklanması tasvip edilecek bir tutum olamaz. İçinde Müslüman veya Türk kültürünün mensubu olan kahramanların bulunduğu oyunlar geliştirilebilir. İletişim araçlarından olan başta internet, televizyon ve radyo gibi unsurların, çocuk veya gençlerin onayını alacak bir cazibesi olmadığı sürece, var olandan uzak durmanın imkânı

5 ** 5- Eğitim süreçlerinin değerlendirilmesi açısından bkz. Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, trc. Dilek Hattatoglu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006, s. 21 vd.

yoktur. Bunlara alternatif olarak üretilecek olanların da aynı cazibeyi taşıması gerekmektedir. İnsanın tabiatı budur ve meşru sınırlar içine bu tabiata göre ürünler üretmekten başka çare görünmemektedir.

Kısaca ifade edilecek olursa din eğitim ve öğretiminde edilgenler sınıfı olarak tanımlanan kesimin, pasif durumdan aktif ve etken duruma geçmesi veya karşılıklı etkileşimin olduğu diyalog ortamına dâhil olması yöntem sorunlarının en önde gelen çözümü olarak görünmektedir.

3. YÖNETİM SORUNLARI

İslam kültüründe en çok enerjinin sarf edildiği alanların başında yönetim ve idare konusu gelmekle birlikte, bunu en az gelişmiş konular arasında saymak yanlış olmasa gerektir. Bir yerde yönetim ve idare söz konusu edildiğinde hedeflenen şey ele alınan işin doğru düzgün, kurallı ve disiplinli bir biçimde, hedeflenen sonuca ulaştıracak mekanizmanın işletilmesi olmalıdır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim çoğunluğu ilgilendiren bir işe girildiğinde bu işin gerçekleştirilmesi sürecinde Allah'a, peygamberine ve o işteki yetki sahibine itaat edilmesini emreder. Hal böyle olmakla birlikte kural, kurum ve ilkelerin yerleşmediği toplumlarda yönetim konusu kolayca ya birilerini taklit etmek ya da egoyu tatmin etmeye dönüşebilmektedir. Bu durum hedeflenen noktanın çok çok ötelere gitmeye ve hedeflenen şeyin kaybedilmesine sebep olabilmektedir.

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'ine ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Sonra bir şeyde ihtilafa düşerseniz hemen onun Allah'a ve Resûlüne arz edin. Allah'a ve ahiret gününe inanan mü'minler iseniz, bu hem daha hayırlı hem de netice itibarıyla daha güzeldir.” 6-7^{6*}

Temel eğitim döneminde din eğitim ve öğretimi çalışmaları yapılırken bazı yanlışlıklara rastlanabilmekte ve çok kültürlü bir dünyada dindar nesil yetiştirmekten mahrum kalılabilmektedir. Biz bu sorunu yönetme erkine sahip olanlar ve bu erkin altında kendini inşa etmeye çalışanlar açısından ele almak istiyoruz.

a. Yönetenler

Yönetim sorunu öncelikle aile içinde yaşanan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içinde babanın yönetici konumunda olduğunu hatırlayacak olursak bu konunun korunup korunmadığını ele almakla başlayabiliriz.

6 *6- Nisa, 4/59.

*7 Nisa, 4/34.

Erkeğin yaratılışı gereği daha mantıklı bir yapıya sahip olması, ona böyle bir sorumluluğu fitratı tarafından verilmiş bulunmaktadır.⁷ Öyle ise erkekler doğası gereği kendisine verilen bu görevi seve seve üstlenmeli ve sorumluluktan kaçınmamalıdır. Babalar ev içindeki yönetici görevlerini yerine getirirken zorbalık yolunu seçmemeli, başta aile büyükleri olmak üzere, eşlerinin ve yerine göre çocuklarının görüşlerine değer vermelidirler. Aile içinde çocukların eğitim ve öğretimi ile ilgili konularda başıbozukluğa fırsat vermeksizin aile içinde demokrasiyi uygulamalıdır. Ayrıca çocukları arasında ayırım gözetmeyip hem kız hem erkek çocuklarının benzer din eğitimini almalarını sağlamaya çalışmalıdırlar.

Eğitim öğretim sürecinin en önemli aşamalarından olan okul sürecinde okul yöneticileri çocukların din eğitim ve öğretim imkânlarına kavuşmaları konusunda öncülük etmek durumundadırlar. Okul müdürleri eğitimde beklenen hedefleri gözetleyerek yönetmelik ve mevzuatlara uygun olarak görev yapmalı, meslektaşlarına ilham veren bir lider gibi davranmalı, buna karşın kendilerine verilen görevi bir ayrıcalık olarak görmemelidirler. Yerine göre bir idareci ve yerine göre bir meslektaş olarak davranıp öğretmenler arasında ayrıcalık yapmaktan adaleti gözetmelidirler.

Eğitim ve öğretim konusundaki yönetim işi sınıflarda öğretmenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Her öğretmen dersine girdiği veya sorumlusu olduğu sınıfın yöneticisi konumundadır. Sınıf ortamında, gerek sınıf temsilcisinin seçiminde ve gerekse öğrenciler arasında ayrımcılık yapılmadan, demokratik teamüllerin uygulanması, öğrenciler nezdinde dinin hak ve adalet kavramlarının nasıl gerçekleştirildiğinin örneği olacaktır. İnsanın sosyal bir varlık olması, onun yönetim gerçeğinden uzak olmadığını açık bir kanıttır. İslam ise yönetimde adaleti esas almaktadır.

b. Yönetilenler

İslam'ın temel esasları inançla ilgili konulardan sonra adalet ve ahlak üzerine kurulu olduğu için yönetimle ilgili konuları sadece yönetenlere yüklemek doğru değildir. Eğitim öğretim sürecindeki aşamalar ve elde edilen sonuçlardan en az yöneticiler kadar yönetilenler de sorumludur. Bazen yetki gaspına şahit olunabilmekte ve yönetilenlerin taleplerini gündeme getirmelerine fırsat verilmemektedir. Bu durum zorbalı yöneticilerin kusuru olduğu kadar, kendi hak ve yetkilerini kullanmayan veya kullanmak için başka yollar bulmayan yönetilenlerin de kusuru durumundadır.

Din eğitim ve öğretiminin temel eğitim aşamasında aile içinde demokrasi kültürü geliştirilmeli, çocuğun hangi okula gideceği veya ne şekilde eğitim alacağı konularında aile bireylerinin görüşleri dikkate alınmalıdır. Ev içinde veya dışında ne türden etkinlikler yapılacağı konusunda aile bireyleri kendi görüşlerinin dikkate alınmasını temin etmelidirler. Baba veya evin yöneticisi konumunda bulunan her kim ise onunla kavga etmek

yerine alternatif çözümler üretmelidir. Sözgelimi ailenin annesi, Firavun'un sarayında Hz. Musa'yı yetiştiren Hz. Asiye gibi, çocuğunu iman ve ahlak üzere yetiştirmenin bir yolunu bulabilmelidir.

Öğrenciler kendi görüş ve düşüncelerini demokratik yollarla dile getirmelidir. Öğretmen ya da idareciler tarafından kendi kimliklerinin yok sayılmasına müsaade etmemeleri, ailelerinin yardımı veya okul yönetimine ulaştıracakları taleplerle görüşlerini savunmaları gerekmektedir. Okul içinde ibadetlerini yerine getirebilme imkânlarının oluşturulmasını talep etmeli veya dinî bilgilerinin artırılması konusunda idarecilere müracaatta bulunabilmelidirler.

Okulların mikro organizmaları olan sınıflarda öğretmenleri ya da sınıf temsilcileri tarafından yönetilenler, İslam'ın adalet ilkesini gerçekleştirmek üzere demokratik teamüller veya seçimler düzenlemeli, İslam'ın kardeşlik ahlakını yaşatmak adına arkadaşlıklar veya arkadaş grupları oluşturmalı, kabul edilmesi mümkün olmayan tutum ve davranışlar karşısında tepki göstermenin yollarını öğrenmelidirler.

Öğrenciler veya onların velileri öğretmen ya da okullar karşısında tam bir teslimiyet içinde olmamalı, kendi geleceklerini oluşturma konusunda kendileri de sorumluluk almalıdırlar. Bu ilkeler din eğitim ve öğretimi açısından da geçerli olduğu için anne-babalar çocuklarını eğitim kurumlarına teslim ederken, onları tam bir teslimiyete kurban vermemeli, kendi yavrularının edep ve ahlaki gelişimlerini de aktif bir biçimde takip etmelidirler.

Özetle İslam'ın yönetim konusundaki temel ilkesi adalet olduğu için yönetenlerle yönetilenler adalet sınırları içinde kalmalıdırlar. Bu anlayış ve tutumun da din eğitim ve öğretim yöntemlerimizde yerini bulması gerekmektedir.

4. EĞİTİM SORUNLARI

Temel eğitim dönemindeki çocukların eğitim ve öğretimi açısından verilen eğitimin sonuçları olarak görmek istediğimiz bazı isteklerimiz bulunmaktadır. Bu talepleri ele almadan önce çocukların gelişim sürecinde geçirdikleri evreleri, dinle ilişkileri açısından gözden geçirmekte yarar vardır. Meselenin geçmişine dönüldüğünde çocuğun aile içine geldiği sürecin başına yani eş seçimi, evlilik süreci, gebelik dönemi; erken bebeklik, bebeklik, konuşmayı öğrenme, aile içi iletişim, anaokulu süreci ve nihayet okul dönemine kadar gitmek gerekmektedir. Geçirilen bu aşamaların her biri son derece önemli ve çocuğun yetişmesi açısından iz bırakıcı niteliktedir. Bu sebeple çocuğun okul öncesi döneminden de öte, evliliğe hazırlık, evlilik ve çocuk sahibi olma aşamasından okul dönemine kadar olan sürece kısaca göz atmakta yarar vardır.

a. Okul Öncesi

Din eğitim ve öğretimi açısından dindar bir bireyin yetişmesi temel eğitim döneminden çok daha önce evliliğe karar verilme aşamasıyla ilişkilidir. İslam kültürü açısından talim ve terbiye beşikten mezara kadar olduğu için hayatın tamamını kapsayan bir niteliğe sahip olmalıdır.^{7*8}

Dindar bir nesil sahibi olabilmek için evlilik sürecindeki temellerinin dinî esaslara uygun bir şekilde atılması gerekmektedir. Evliliğe hazırlanan gençlerin dinî bilinç ve kültürlerinin sağlam olduğuna inandıkları kişileri eş olarak seçmeleri en sağlam yol olarak görünmektedir. Evlilik süreci zaten oldukça karmaşık, zahmetli ve meşguliyeti bol bir dönem olduğundan yetişkinlerin dinî kültür ve bilinçlerini evlendikten sonra geliştirmeleri oldukça zor olmaktadır. Bu sebeple dinî bilgisini evlenmeden önce kazanmış şahısları eş olarak seçmek, çocukların gelecekteki eğitimleri açısından son derece akıllı bir seçim olacaktır.

Evliliğin gerçekleşmesi aşamasındaki benimsenen tutum ve davranışlar ileride yeniden hatırlanacak ve gelecekteki çocuklara örnek teşkil edecektir. Bu sebeple gençlerin eş seçerken ailelerinin, anne-babalarının onayını almaları veya onların tavsiye ve telkinleri ile eş seçmeleri ileride çocuklarına dinî terbiye verecekleri dönemde sürekli gündeme gelecek ve onların işlerini kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla gençlerin eş seçerken ve evlerini/yuvalarını kurarken akıllı, iffetli, ahlaklı, örf ve adetlerine uygun davranmaları kendilerinin lehinedir.

Yuvalarını kuran evli gençlerin çocuk edinmeye karar verdikleri dönemde edinmiş oldukları cinsel alışkanlıklar, sahip olacakları çocuklarının kimlik ve karakterine de yansiyacak ve onların geleceğini şüphesiz etkileyecektir. Bu gerçekten hareketle çocuk yapmaya karar veren eşlerin, çocuğun anne rahmine düşme sürecinde Allah'tan hayırlı evlat istemek ve bu evladı Hz. Peygamber'in sünneti üzere edinmek niyetiyle hareket etmeleri sâlih evlatlar kazanmalarına vesile olacaktır.

Annenin gebeliği döneminde eşinin ona karşı sabırlı ve şefkatli davranması, annenin alkol, uyuşturucu, sigara vb. çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek zararlı şeylerden uzak durması gerekmektedir. Bu süreçte babanın eve mutlaka helal lokma getirmesi ve bebeğin helal rızıkla beslenmesi onun salih evlatlar edinmesini sağlayacaktır. Annenin gebelik döneminde namaz-niyaz gibi ibadetlerine dikkat etmesi ve Kur'an okumak gibi manevi destek sayılacak ibadetlerle meşgul olması ileride çocuğun dine yönelmesini kolaylaştıracaktır.

7 * 8- Burhanuddin ez-Zemûcî, *Ta'limu'l-Müteallim*, trc. Y. Vehbi Yavuz, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa trz. s. 129 vd.

Bebeğin dünyaya gelmesinden ilköğretim kurumlarında eğitim görmesine kadar geçen sürede çocuğun ihtiyaç duyduğu en önemli gıda anne şefkati, baba sevgisi veya çevresinden göreceği ilgi gibi ruhunu besleyecek unsurlar olarak görünmektedir. Bunlara ilaveten emsalleriyle faydalı oyunlar oynaması zihnini, karakterini veya diğer becerilerini geliştirecektir. Evlerimizin değişmez mobilyalarından birisi haline gelen televizyon ve televizyonlarda boy gösteren kanalların seçme programları gündeme getirilebilir. Günümüzde televizyonların anasınıfı dönemi diyebileceğimiz çocuklar tarafından ne şekilde kullanılacağına dair yeterli çalışmalar yapıp yapılmadığı veya yapılmış ise bu bulguların ne kadar kullanıldığı doğrusu dikkate şayandır. Özetle evlilikten çocuğun okula hazırlandığı döneme kadar geçen süreç, onun kimlik ve karakterinin temellerinin atıldığı süreçtir. Şüphesiz ki temellerin sağlamlığı, binanın da sağlamlığını getirecektir.

b. İlköğretim

İlköğretim dönemine gelindiğinde çocuklar bir bakıma artık ailenin koruyucu semsiyesinden çıkmakta ve dışarıdaki hayatla karşılaşmaktadır. Bu dönemde verilecek olan din eğitim ve öğretimin içeriği onların algı düzeyi hesaplayarak hazırlanmalıdır. Ezber kabiliyetleri gelişmiş olduğundan birtakım namaz sure ve duaları ezberletilebilir, abdestin nasıl alınacağı, namazın nasıl kılınacağı gibi temel dini bilgiler öğretilir. Ülkemizde yaygın bir gelenek haline gelen yaz tatillerinde cami kurslarında zaten bu türden eğitim ve öğretim de verilmektedir. Ancak bu eğitimleri üstlenmekte olan imam-müezzin veya Kur'an kursu öğreticilerinin pedagoji ve formasyon bilgilerindeki eksiklikler, onlara yönelik düzenlenecek hizmet içi eğitim kursları, konferanslar ve panel türünden etkinliklerle giderilmelidir.

İlköğretim dönemiyle birlikte geçmişte olduğu gibi gelecek dönemde de çoğunlukla çocuklar aile büyüklerinden görecekları sevgi, şefkat ve ilgi ekseninde dini tutum ve davranış geliştirmektedir.^{8*9} Çoğunlukla çocuklar çevrelerinde gördükleri örnekleri taklit ederek yaşantılarına yansıtırlar. Bu gerçek uzun süre değişmemekte ve çocuklar veya bireyler kendilerine rol modelleri aramaktadırlar. Örnek alınacak çocukların aile içinden olması çoğunlukla bir gerçek olduğu gibi ideal açısından da makbuldür. Ancak bu durum aile büyüklerine örnek olmak gibi bir sorumluluk yüklemektedir ve bu kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim örnek almanın altında güven duygusu yatmaktadır. Çocukların aile büyüklerine güven duymalarından daha doğal bir şey olamaz. Buradaki sorun aile büyüklerinin örnek alınacak niteliklere sahip olup olmadığı ile irtibatlı hale gelmektedir.

8 * 9- Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 144 vd.

Günümüzde ilköğretim dönemi çocuklarını karşılaştıkları problemler açısından özellikle televizyonlarda görmüş oldukları çekici reklâm ya da filimler, başta pornografi olmak üzere tehlikeli sayılabilecek insanlarla anlık iletişim kurmalarına imkân sağlayan internet siteleri ve zamanlarının büyük çoğunluğunu üzerinde parmaklarını itirmekle geçirdikleri gelişmiş telefonları saymak gerekmektedir. Bu çocukların emsalleriyle birlikte yaşamak, onlarla sağlıklı ilişkiler geliştirmek ve ahlaklı bir yaşam için öğrenmenin yollarını öğrenmek gibi niteliklere yönlendirilmesi gerekmektedir. Yetişkinlerin dahi edinmekte zorlandıkları türden kabiliyetleri çocuklardan beklemek elbette mümkün değildir. Ancak onlara sağlıklı gelişimlerini sağlamak için imkân/ortam geliştirmenin ihtimali pekâlâ mümkündür.

İlköğretim döneminde çocukların din eğitim ve öğretimi açısından internet önemli bir faktördür. Gündelik hayatımızda önemli bir yere sahip olan bu aracın kontrol altında tutulması gerekmektedir. Devletin yerine göre internet sitelerini denetlemesi, zararlı yayınlar yapan siteleri engellemesi, çocukların din ve ahlak gelişimine katkı sağlama ihtimali bulunan siteleri de teşvik etmesi doğru olan bir tutumdur. Buna ilaveten internet ve bilgisayar oyunları bağımlılık yapabilmektedir. Daha ileri boyutlardaki sorunlara yol açmaması için bu bağımlılığı bir hastalık olarak kabul etmeli ve buna göre tedbirler geliştirilmelidir.

İlköğretim döneminde çocukların en çok ihtiyaç duyduğu ortamlar arkadaş çevreleri olarak kabul edilebilir. Bu dönemde öğrencilerin arkadaş çevrelerini okullarındaki sınıf arkadaşlarından ve aile içi akrabalarından temin etmeleri beklenebilir. Bu sebeple velilerin okul ziyaretlerini sıklaştırmaları ve öğretmenleri ile ilişkilerini geliştirmeleri yararlı olacaktır. Öte yandan çocukların vazgeçilmez çevresi olan akraba çocukları ile iyi iletişim içinde olmalarına imkân sağlamalı ve akraba ziyaretlerini artırmalıdır. Ayrıca çocuklara iyi arkadaş çevresi temin etmek açısından komşu ziyaretlerine de önem verilmelidir.

İlköğretim dönemindeki çocukların din ve ahlakının gelişmesi açısından ödüllendirme ve cezalandırma yoluna gidilmelidir. Bu metot din ve ahlak gelişiminde önemli bir teşvik unsuru olarak görülmelidir. Bu sebeple çocukların ahlaklı ve dindar tutumları ödüllendirilmeli, ahlaksız ve din dışı eylemleri de cezalandırılmalıdır. Anne ve babaların ya da aile içindeki bireylerin tutum ve davranışlarının çocuk açısından çok önemli bir referans olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır.

Özetle ilköğretim döneminde çocukların temyiz kabiliyeti yeterince gelişmediğinden onların sergilemiş olduğu iyilik veya kötülük türü davranışlarından velilerinin sorumlu olduğu unutulmamalıdır.

c. Orta Öğretim

Ortaöğretim dönemi çocukluğun bittiği ve ergenliğe adım atıldığı aşamadır. Bu dönemde ergenler çocukluk döneminden daha farklı bir ilgiye muhtaç hale gelmektedir. Ailenin yerini çoğunlukla arkadaş grupları almaktadır.^{9*10} Ergenlere uygun olan ve özel arkadaş grupları oluşturmak her ailenin imkânı dâhilinde olan bir şey değildir. Bu dönemde ailenin yapabileceği tek şey, çocuğunu dinî değerlerin önemsendiği okullara göndermek veya dinî değerleri önemseyen çevrelere katılması ve arkadaş edinmesi için teşvik etmek olabilir. Öte yandan gençlerin dinî alışkanlıklar edinmesine engel olan, ilköğretim dönemindeki film, internet ve cep telefonlarının riskleri bu yaşlarda da devam etmektedir. Onların ilgilerine cevap olarak ergen dünyasına hitap eden, İslam kültürü ile bezenmiş bilgisayar oyun ve ürünleri geliştirilebilir. Aynı şekilde heyecan ve macera dolu ama İslam kültürünü işleyen çizgi filmler (binbir gece masalları veya Alaaddin'in maceraları gibi), komedi filmleri (Nasreddin Hoca, Hacivat Karagöz gibi), diziler veya macera filmleri üretilebilir. Ancak bu ürünlerin güncel olması, çekici olması ve eğitici unsurlar barındırması son derece önemlidir. Aksi takdirde bu işlere yapılan yatırımlar zaman ve para israfından öteye geçmeyecektir. Bu hususlara ilaveten orta öğretim dönemindeki bir ergenin din eğitimi ve öğretimi bu türden unsurlara terk etmek, tek başına bu gençlere dini öğretmeye yetmeyecektir.

Ailelerin olumsuz çevre koşullarına karşı çocuklarının günlük yaşantılarında aktif rol almaları gerekmektedir. Aile ortamında evlerini birer okula çevirmek, onlarla birlikte kitap, dergi, gazete okumak, sinemaya veya tiyatroya gitmek ve okunan ya da izlenen eserler üzerinde fikir alışverişinde bulunmak gibi etkinlikler gerçekleştirilebilir.^{10*11} Aile içinde günlük veya haftalık olarak Kur'an veya siyer okumaları, bazı dinî veya kültürel yazı, makale ya da haber okumaları ve bu okumalar üzerinden mütalaalar yapılması, çocukların dinî ve ahlaki gelişimini olumlu yönde etkileyecektir. Çocuklarının sorunları ile ilgilenmek ve böylece aile içinde geniş çaplı bir eğitim ortamı oluşturmak onların sorunlarına çözüm olabilir. Buna ilaveten bilhassa babaların veya aile büyüklerinin vakit namazlarını bir camide kılmaları ve camiye giderken yanlarında çocukları da götürmeleri çocukların din eğitimi ve öğretimi açısından son derece öneme sahiptir. Özetle orta öğretim dönemi çocuğun karakterinin şekillendiği ve geleceğe yönelik temel kararların alındığı aşama olması sebebiyle ihmal edilmemesi gereken bir süreçtir.

9 * 10- Rudolf Pinter ve diğerleri, *Eğitim Psikolojisi*, trc. Sabri Akdeniz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987, s. 49 vd. 15

10 * 11- Mel Levine, *Her Çocuk Başarabilir, Okul Çağında Zihinsel Gelişim ve Öğrenme Farklılıkları*, trc. Zeliha Babayiğit, Boyner Yayınları, İstanbul 2002, s. 368 vd.

d. Lise

Lise dönemi gençlerin artık çocukluk veya ergenlik döneminden çıkıp birer delikanlı ya da birey haline geldikleri zaman dilimidir. Bu dönemdeki gençlere ilkokul veya ortaokul dönemindeki çocuklar gibi davranmanın bir faydasının olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple lise dönemine gelmiş bir gencin fikirleri önemsenmeli, onu bir yetişkin olarak kabul etmeli ve tercihlerine saygı duyulmalıdır. Lise dönemine gelmiş gençler için din eğitim ve öğretimini temin edecek en önemli unsur, onlara “öğrenmeyi öğrenme” bilincini kazandırmaktır. Klasik tasnif açısından da âkil ve bâliğ olan bu gençlerin zaten temel dinî yükümlülükler olan farzları yerine getirmesi ve haramlardan kaçınması beklenmektedir. Dinî hassasiyeti olan gençler bu görevlerini yerine getirirken farzlar ve haramlar kategorisi içinde bulunmayan dinî sorunlarla karşılaştıklarında nasıl çözüm bulacakları sorun olmaktadır. Bu sorunu en güzel şekilde aşmanın yolu da kitaplara müracaat ederek sorunlarının üstesinden gelebilmeyi öğretmek olarak görünmektedir. Bu sebeple lise dönemine gelmiş gençlerin birinci çıkış yolu artık bu çağda öğrenmeye yönelmektir.

Tek başına öğrenmeyi öğrenmek bir genç için dindar olmak veya dindar kalmak bakımından yeterli değildir. Bu gencin, bütün umudun kendisinde olduğunu ve öğrenmeye devam etmesi gerektiğini de öğrenmesi gerekmektedir.^{11*12} Hayat canlı bir organizma olduğu için bugünkü öğrendiklerimiz yavaş işlevsiz hale gelebilmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber’in buyruğunda olduğu gibi “beşikten mezara kadar öğrenmeye devam etmekten” başka çare görünmemektedir. Okuma alışkanlığını edinmek veya en azından çevremizde gelişen olaylara magazin kültürü olarak değil de sorumlu bir birey gözüyle bakmanın yolu öğretilmelidir.

Lise dönemine gelmiş bir genç açısından sosyalleşme ve eğlence kültürü büyük önem arz etmektedir. Eğlence kültürü açısından gençlerin arkadaş çevreleri son derece önemlidir. Bu sebeple kendilerini dinin haram ve helal sınırları içinde tutacak olan veya bu sınırlara hassasiyet gösteren kesimlerden arkadaşlar edinmekte fayda vardır. Dinî hassasiyeti olmayan gençlerin fuhuş, alkol, uyuşturucu veya kumar gibi bataklıklara saplanabildiği maalesef bilinmektedir. Bu gibi olumsuzluklara karşı gençleri koruyacak olan en önemli kale öncelikle bu gençlerin aileleridir. Ailelerin aynı zamanda kendi istikballeri olan çocuklarını, onların fikir ve tutumlarını küçümsemeden ve onları yargılamadan denetlemeleri en öncelikli yol olarak görünmektedir.

Lise dönemine gelmiş olan gençlerde din eğitim ve öğretiminin kalıcı ve sürekli olabilmesi için birçok faktöre ihtiyaç duyulmaktadır. Bu faktörlerden kimilerini devlet,

11 * 12- Mesela bkz. Michel de Montaigne, *Denemeler*, trc. Cevat Dağlı, Uğur Yayınları, İstanbul 2013, s. 40.

kimilerini toplum ve kimilerini de sosyal çevre harekete geçirmek durumundadır. Ancak bütün bu faktörlerin üstünde önemli olan bir unsur vardır ki o da ailedir. Çocuk da olsa, ergen de olsa, genç de olsa, olağan üstü bir değişiklik yok ise herkes bir aileye mensuptur. İşte o ailenin bir okula dönüştürülmesi, çok kültürlü bir dünyada yaşıyor olsak da gençlerin dindar olmasının yegâne merkezi olarak görünmektedir. Lise dönemindeki gençlerin sosyalleşmeleri açısından en cazip oluşumlar dinî cemaatler ve sosyal yapılar olabilir. Dinî cemaatler gençleri bir araya getirmekte, onlara sosyal çevreler sunmakta ve onlarda dindarlık veya entelektüellik bilinci oluşturmada başarı sağlayabilmektedir. Bu oluşumların çoğu Hz. Peygamber'in tebliğinin Mekke dönemindeki Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evindeki uygulamalarını esas aldığı ya da Mekke'den Medine'ye hicret ettiğiindeki Ensar ve Muhâcir arasındaki kardeşlik anlaşmasını takip etmeye çalıştığını ileri sürmektedirler. Bu örnekler doğru ve ideal örneklerdir. Ancak bu örneklerin işletilmesinde sorunlar doğabilmektedir. Bu cemaatlerin birçoğu belli bir güce ulaştığında ya siyasallaşmakta veya terörize olabilmektedirler. Siyaset ya da eğitim yapmanın yolları bellidir. Siyaset yapmak isteyen grupların siyaset, eğitim yapmak isteyen oluşumların da eğitim yapmak üzere şekillenmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile dinî oluşumların teşekkül ve tekâmül sürecinde hedeflerini net olarak belirlemeleri, gizli ajandaya sahip olmamaları, şeffaflık ve açıklığı ilke edinmeleri gerekmektedir. Hz. Peygamber'in davetinde gizli ya da takiyyeci unsurlar yoktur veya onun daveti kuru bir siyaset ve ideolojiden ibaret de değildir.

Özetle lise dönemine gelmiş bir genç, kendi kararlarını verebilecek bir yetkinliğe, sağlam bir inanç, akide, bilgi ve bilince, en az ilmi hal düzeyinde, helaller ve haramlar sınırı çerçevesindeki dinî kültüre ve davranışlarıyla birlikte İslam ahlakını özümsemiş bir olgunluğa ulaşmış olmalıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çok kültürlü bir dünyada dindar bir nesil yetiştirmek için eğitim ve öğretimi belli bir yaş ve belli bir dönemle sınırlandırmak doğru değildir. Din eğitim ve öğretimini belli bir döneme değil, beşikten mezara kadar olan döneme yaymak gerekmektedir. Öğrenmek için mümkün olan bütün zaman ve mekânları kullanmak, onlardan yararlanmak gerekmektedir.

Eğitim ve öğretim sürecinde öncelikle inanç (akide) konularına, sonra amel (ibadetler) ve sonra da ahlak (edep) konularına yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için önceliğin örneklemede olduğu unutulmamalı, bununla birlikte görsel, işitsel ve diğer iletişim imkânlarının hepsinden yararlanılmalıdır.

Okul öncesi ve ilköğretim dönemi çocukları açısından çizgi film, çizgi roman vb. malzemeler çok çekici unsurlardır. O yaşın çocuklarına, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan

kıssaların veya Kur'an'ın temel mesajlarının çizgi romanlar halinde hazırlanması gibi çekici ve cazip eserler ortaya koymak gerekmektedir. Televizyonlarda gösterilen film ya da reklamların çocukların ilgi, algı ve dinî gelişimlerine göre hazırlanması mümkündür. Bu konuda özel ve serbest girişimciler teşvik edilmeli ve onlara danışmanlık hizmetleri verilmelidir. Bu sektörde hazırlanan ürünlerin sadece Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından denetlenmesini talep etmek yeterli değildir. Dinî hassasiyeti olan televizyon kanalı sahiplerinin veya Diyanet Televizyonunun bu meseleye el atması ve arz talep dengesine uygun olarak hazırlanan yapıtlara yönelmeleri makul bir seçimdir. Bilhassa Diyanet Televizyonunun devlet memuru mantığı ile hazırlanan eserleri/ürünleri en makul yapıtlar olarak sunmak yerine, özel teşebbüse imkânlar tanıyarak ve rekabet usulü ile hazırlanan çizgi film, dizi veya belgesel türü yapımları tercih etmesi makul olmalıdır.

Okul öncesi ve ilköğretim dönemi çocuklarının hoşuna gidecek ilahi ve marşlar bestelenmesi ve seslendirilmesi, onlara müzik yoluyla din eğitim ve öğretimi vermek açısından faydalı olacaktır. Belli müzik kalıpları içinde imanın şartları, İslam'ın şartları belli sure anlamları veya siyer vb. bilgiler vermek mümkündür. Ayrıca bu dönemin çocukları açısından internet, cep telefonu veya sosyal medya türünden araçların kullanılması kanaatimizce sakıncalıdır.

Orta öğretim dönemi ergenleri için en ideal araçların aile bireyleri ile birlikte camiye gitmeleri, akraba ziyaretlerinde bulunmaları ve dinî sohbet ve vaazların bulunduğu ortamlar olabilir. Bu dönem çocukların kimlik oluşumlarının temelini teşkil ettiğinden mümkün ise bu dönemde çocuklara düzenli okuma alışkanlığı kazandırılmalı ve bol bol Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis metinleri ezberletilmeye çalışılmalıdır. Bunlara ilaveten şiir, marş, güzel sözler gibi ezber materyallerini bilgi dağarcıklarına ekleyebilmek büyük bir başarıdır.

Orta öğretim gençleri için film ve tiyatral eserler etkili olduğundan onlara hitap eden eserler veya ürünler hazırlanmalı, onların taklit yeteneği olumlu şahıslara yöneltilmelidir. Müzik ve resim türünden eserler gençlerin ruhuna hitap ettiğinden onlara çekici gelebilecek olan müzik ve diğer görsel malzemeler hazırlanmalıdır. İnternet veya sosyal medya denilen araçlar bu dönemde gençlerin kullanımına geçmektedir. Bu dönemlerde anne-baba veya çocukların eğitiminden sorumlu kişiler gençleri kendi hallerine bırakmayıp onları takip etmeli ve olumlu yönlere veya arkadaşlara yönlendirmelidir. Kanaatimizce bu dönemde gençlerin çokça vakitlerini harcamakta oldukları internet oyunlarına sınırlamalar getirilmeli, devlet veya aileler tarafından denetlenmelidir. Yerine göre bu oyunlara olan bağımlılık bir hastalık olarak kabul edilmeli ve bu çerçevede tedbirler alınmalıdır.

Lise dönemine gelen gençler artık çocukluk döneminden çıkmış olduğundan öncelikle onlara çocukmuş gibi davranmamak gerekmektedir. Onların fikirleri ve ter-

cihleri ciddiye alınıp, görüşlerine değer verilmelidir. Bu dönemdeki gençlerin ilgi ve düşüncelerine yönelik kitap, dergi, gazete ve diğer bilgi kaynakları oluşturulmalıdır. Müzik, resim, spor gibi etkinlikler bu dönem gençlerinin ilgisini sürekli çekeceğinden bunlara yönelik eserler ortaya konulmalıdır.

Lise dönemi gençlerinin en önemli problemlerinden birisini sosyalleşme oluşturmaktadır. Bu gerçekten hareketle onlara uygun sosyal ortamlar sağlamalı veya onların dâhil olduğu ortamları sürekli kontrol etmelidir. Ergenlik psikolojisi zikzaklı, çelişkili ve çoğunlukla tepkisel olduğundan onların kendilerini ifade etmelerine imkân verilmelidir. Bu gerçekten hareketle yer yer kültürel geziler, diğer sosyal etkinlikler veya özellikle boş zamanlarını verimli biçimde geçirmelerine imkân sağlayacak alışkanlıklar edinmelerine yardımcı olmak gerekmektedir.

Özetle belirtmek gerekirse ilk, orta ve lise dönemindeki fertlerin eğitimi, sadece kendilerinin veya ailelerin ya da sadece devletin gayreti ile elde edilebilecek bir kazanım değildir. Başta devlet olmak üzere toplumda yer alan bütün sivil toplum kuruluşları bu süreçte yer almalıdır. Dinin, hayatın her alanını kapsayan bir kurum olduğu hatırlanırsa hayatın bütün alanlarında yer alan oluşumların, bu eğitim sürecine dâhil olmalarının gereği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Günümüz dünyasında öğrenmenin amacı, nasıl ve neden öğrenileceği, deneyim ve bilgiden yola çıkarak etkin öğrenmenin yollarını kavramak ve nasıl yetkin olunacağını erken yaşlarda edinmek olmalıdır. Çünkü insan eğitimsiz doğmasına karşın eğitimle yaşamaktadır. Çok kültürlü bir dünyada dindar bir nesil yetiştirmenin yolu önce bu işe karar vermek ve arkasından da bu yolda çabalamak olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

Burhanuddin ez-Zernûcî, *Ta'limu'l-Müteallim*, trc. Y. Vehbi Yavuz, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa trz.

Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Mary J. Gardner/Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, haz. Bekir Onur, İmge Kitapevi, Ankara 2001.

Mehmet Altan, *Kent Dindarlığı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Mel Levine, *Her Çocuk Başarabilir, Okul Çağında Zihinsel Gelişim ve Öğrenme Farklılıkları*, trc. Zeliha Babayiğit, Boyner Yayınları, İstanbul 2002.

Michel de Montaigne, *Denemeler*, trc. Cevat Dağlı, Uğur Yayınları, İstanbul 2013. 20

Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, trc. Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006.

Rudolf Pinter ve diğerleri, *Eğitim Psikolojisi*, trc. Sabri Akdeniz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.

Selahattin Haylamaz, *Okuma Zekası, C Planı Yayınları*, İstanbul 2009.

Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, trc. Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006.

Rudolf Pinter ve diğerleri, *Eğitim Psikolojisi*, trc. Sabri Akdeniz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.

Selahattin Haylamaz, *Okuma Zekası, C Planı Yayınları*, İstanbul 2009.

OTURUM BAŞKANI- Evet, ben de gerçekten Sıddık Bey'e çok teşekkür ediyorum, zamanını çok güzel kullandı, sağ olsun, Allah razı olsun.

Şimdi sözü Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın Bey'e vereceğim. Kendisi Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi. Alanı din eğitimi. Bize "Yaygın Eğitim Kurumları Olarak Kur'an Kursları" konulu tebliğini sunacaklar.

Buyurun Muhammet Bey.